

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ КРАЇНОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюється накопичений в науково-методичних періодичних виданнях другої половини ХХ та початку ХХІ ст. досвід організації навчання учнів старшої школи елементам країнознавчої системи знань. Проаналізовано особливості висвітлення методики викладання країнознавства з позицій визначення змін: а) мети і змісту країнознавчої системи знань; б) форм і методів організації навчального процесу в старшій школі; в) технології навчання.

Ключові слова: географічне країнознавство, узагальнення педагогічного досвіду, методика викладання країнознавства.

G. Lisicharova

INTERPRETATION FEATURES OF SCHOOL GEOGRAPHICAL EDUCATION

The article deals with the organization of education in senior high school in regional geography accumulated in the methodological periodical publications during the second part of the 20-th and the beginning of the 21-st centuries. There are peculiarities of regional geography teaching methods in the context of changed identification: a) aim and contents of regional geography; b) forms and methods of educational process organization at senior school; c) teaching technologies.

Keywords: regional geography, generalization of pedagogical experience, methods of regional geography teaching.

Вступ. Географічне країнознавство є важливою гілкою в системі географічних наук і займається комплексним вивченням країн, систематизуючи та узагальнюючи різномірні дані про їх природу, населення, господарство, культуру й соціальну організацію. Не випадково М.М. Баранський вважав країну основним об'єктом географії, а її характеристику – головним змістом географічних робіт. Роль країнознавства в освіті визначається, перш за все, його просвітницьким та світоглядним значенням, беручи участь у створенні географічної картини світу, розробляючи «візитні картки» країн та регіонів.

Вихідні передумови. У сучасній географічній науці та методиці викладання географії накопичений багатий досвід країнознавчих досліджень і способів організації навчального процесу, під час якого існуюча країнознавча система знань та вмій залучається для реалізації потреб шкільної географічної освіти. Багато уваги розвитку країнознавства як наукового напряму приділено М.С. Міроненко, В.П. Максаковським, Б.П. Яценком, В.К. Бабарицькою,

В.М. Юрківським та ін. Існує чимало наукових і науково-методичних праць, присвячених проблемам країнознавства як елемента системи шкільної географічної освіти. С.Ф. Кошкіною здійснена спроба узагальнення досвіду французької школи країнознавства та визначення ступеня її відображення у шкільній географії Франції [1]. В.П. Корнеєвим створено авторську програму курсу «Країнознавство» для 11 класів вітчизняних загальноосвітніх шкіл. Б.П. Яценко в часописі «Географія» в новій рубриці для вчителів «На кожному парту» запропонував сучасний розгорнутий план комплексної географічної характеристики країни. Свій погляд на проблему методики вивчення країни представлено Ю.Н. Гладким [2], який вважає, що не варто використовувати традиційну покомпонентну всеохоплюючу схему характеристики країни, а слід приділяти увагу лише найбільш характерним (унікальним та специфічним) рисам, що краще запам'ятовуються і найбільш цікаві для учнів.

Мета статті - висвітлення накопиченого в науково-методичних періодичних виданнях другої половини ХХ - початку ХХІ ст. змісту і досвіду організації навчання учнів старшої школи елементам країнознавчої системи знань.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи розвиток методики географії в Україні, В.П. Корнеєв [3] зазначав, що особливу роль у висвітленні результатів педагогічних досліджень науковців, передового педагогічного досвіду вчителів географії, методистів, викладачів географії вищих навчальних закладів відігравали започатковані працівниками відділу географії Інституту педагогіки республіканські науково-методичні збірки «Методика викладання географії» та «Методика викладання біології, хімії, географії».

Змістовому становленню методики викладання курсу географії зарубіжних країн як основного носія країнознавчої системи знань та вмій у радянській школі сприяли рубрики: «Методика викладання географії», «Теоретичні і практичні питання географії», пізніше - «З досвіду роботи вчителів», «На допомогу вчителям і викладачам вузів», а згодом - «Удосконалення змісту і методів навчання географії», «Форми позакласної роботи з учнями». У науково-

методичному збірнику «Методика викладання географії» (з 1965 по 1983 рік) виявлено 9 публікацій країнознавчого спрямування, які були нами проаналізовані. Їх авторами виявилися провідні наукові співробітники відділу географії (Л.І. Круглик та ін.), викладачі географічних факультетів університетів (В.С. Гаврилюк, М.П. Крачило) та педагогічних університетів (Г.М. Коваленко, Н.А. Войлошнікова, Н.Ф. Щербина), учителі (В.М. Герасимчук, А.Й. Сиротенко). Головні проблеми, які підіймалися у статтях, торкалися як суто теоретичних питань географічного країнознавства як науки, так і методики навчання (формування системи понять і переконань з курсу, застосування методу порівнянь, організації лабораторних робіт). Увага авторів була рівномірно присвячена як групі капіталістичних країн та їх вивченню на уроках географії, так і країнам соціалістичного табору. Визначено лише дві статті, що можуть стати об'єктом подальшого дослідження, бо їх зміст може бути цікавим з точки зору аналізу використаного плану країнознавчого дослідження (характеристика США [4] та Народної Республіки Конго [5]).

Республіканська науково-методична збірка «Методика викладання біології, хімії, географії» лише третиною своїх публікацій відповідає сфері дослідження – методиці географії, до того ж кількість знайдених у ній публікацій на країнознавчу проблематику вкрай обмежена (з 9 випусків – 2). Статті, що були в подальшому проаналізовані, торкаються різних сфер інтересів: одна – міжпредметних зв'язків шкільних географічних курсів на прикладі вивчення закордонних країн [6], інша - одного з компонентів країнознавчого дослідження країн – населення та якості його життя (на прикладі Франції) [7].

На початку ХХІ ст. головними «педагогічними трибунами», зі сторінок яких проливається світло на стан методики викладання географії, підтримується взаємний зворотний зв'язок між науковцями, що розвивають країнознавчий напрям досліджень та методику вивчення закордонних країн у сучасній школі, з одного боку, та безпосередньо вчителями загальноосвітніх шкіл та закладів нового типу, з іншого боку, – є «Географія», «Географія та

основи економіки в школі» і «Краєзнавство. Географія. Туризм». Дані джерела були взяті для подальшого аналізу в часовому проміжку 2008-2010 рр. (табл.).

Таблиця

Систематизація науково-методичних публікацій країнознавчого змісту
в педагогічних географічних виданнях (2008-2010 рр.)

Параметри характеристики видань	«Географія»	«Географія та основи економіки в школі»	«Краєзнавство. Географія. Туризм»
Кількість номерів	72	36	144
Кількість публікацій за темою дослідження	50	28	46
Статті теоретичного змісту, в тому числі:	15	13	17
- нариси	4	4	6
- наукові статті	11	9	11
Статті методичного змісту, в тому числі:	35	15	29
- традиційні уроки	20	5	10
- нетрадиційні уроки	11	7	16
- позаурочні заходи	4	3	3
Наявність унаочнень (за домінуючими видами)	текстові таблиці, схеми, світлини	світлини, карти, графічні побудови, таблиці	світлини, схеми, таблиці

Видання аналізувалися всебічно, що дозволило дійти таких висновків:

- по-перше, висвітлення в публікаціях країн за регіонами світу нерівномірне. Найбільше уваги приділено країнам Євразії – за 3 роки із 124 статей 55 присвячено країнам Європи (найчастіше членам Євросоюзу: ФРН, Франції, Великій Британії, Польщі); 26 – країнам Азії (переважно Китаю, Індії, Японії). Істотно виокремлюються публікації, що присвячені характеристиці США, Канади, Єгипту та Тунісу. Загалом із 193 суверенних держав світу в публікаціях передових педагогічних географічних видань представлено статті, в яких висвітлюється за комплексним планом характеристики або ж його складовими елементами оцінки 41 країна, серед яких майже половину становлять описи та розробки уроків про країни Європи (19, або 46,3 %);

- по-друге, простежується певна закономірність, а іноді і послідовність висвітлення країн світу упродовж року в номерах часописів, що пояснюється календарним плануванням або ж важливими подіями в житті певних держав –

ювілейною річницею (серія публікацій присвячена КНР на честь 50-річчя її утворення), географічним форумом – світовий географічний конгрес у Тунісі;

- по-третє, розподіл статей за змістом передбачає й урахування того, за яким планом країнознавчої характеристики вони побудовані, яким розділам цих планів надано перевагу, які питання є найбільш актуальні і корисні для висвітлення на сторінках вищезазначених видань (природні особливості, характерні риси складу та життєдіяльності населення, спеціалізація господарства й участь у міжнародному поділі праці, історико-культурні та туристичні аспекти тощо);

- по-четверте, не менш важливо визначити ті форми, методи і прийоми, що залучаються авторами публікацій при розробці конспектів уроків або навчально-виховних заходів на країнознавчому підґрунті. З табл. видно, що публікації методичного змісту становлять суттєву більшість (63,7 %). Серед форм організації викладання країнознавчої системи знань переважають урочні (87,3 %), при цьому у журналі «Географія» видавництва «Освіта» домінують традиційні уроки різних типів, в інших двох педагогічних часописах – нетрадиційні (інтегровані, уроки-подорожі, заочні турне, уроки-конференції, уроки-дослідження, уроки «відкритих думок» тощо). Коло методів навчання і методичних прийомів містить хоч і різноманітний, але доволі обмежений спектр варіантів, серед яких домінують вербальні (пояснення, розповідь, семінар, лекція, бесіда) і наочні (метод ілюстрацій та метод демонстрацій з використанням схем-асоціацій, світлин, карт, графічних статистичних зображень). Особливої уваги заслуговують інтерактивні методи навчання (рольові імітації, дискусії), що дають змогу учнівській молоді набути досвіду активно-контрольованого спілкування, висунення і захисту власної думки, вияву свого бачення країни;

- по-п'яте, в методиці викладання географічного країнознавства знайшли своє застосування різні технології навчання. Базовою залишається методика (або технологія) формування прийомів навчальної роботи, яка полягає у застосуванні зразків, алгоритмів, планів характеристики країн та регіонів світу.

У практиці шкільного країнознавства вчителі-методисти та науковці пропонують ширше використовувати технологію колективно-групового навчання, проблемного навчання, комп'ютерні і мультимедійні технології, проектну діяльність старшокласників.

Висновки. За досліджені проміжки часу (1965-1992 та 2008-2010 рр.) виявлено підсилення уваги періодичних педагогічних географічних видань до потреб науково-методичного забезпечення викладання тем з географічного країнознавства. Проаналізований досвід їх викладання у загальноосвітніх навчальних закладах наочно демонструє сталість і самодостатність країнознавчої системи знань у структурі шкільних географічних курсів. Визначено три основні тенденції методики викладання країнознавства:

- *перша тенденція* стосується змісту країнознавчої освіти, в якій поєднується «укрупнення знань», тобто відмова від вивчення великої кількості країн, натомість об'єднання їх у регіонально-типологічні огляди та вибіркоче вивчення або вивчення на окремих, найбільш типових прикладах. Стрижневу роль продовжує виконувати розроблена М.М. Баранським план-схема характеристики країни, яка і донині не втратила своєї актуальності і навчального ефекту;

- *друга тенденція* відображає зміни мети і мотивації навчання на уроках географії країнознавчої тематики: ідеологічно-формаційний підхід поступився культурологічно-цивілізаційному;

- *третья тенденція* віддзеркалює еволюцію форм і методів навчально-виховного процесу, в якому чітко простежується все більш активне залучення інтерактивних технологій навчання.

Рецензент – кандидат філологічних наук, доцент О.І. Переворська

Література:

1. Кошкина С.Ф. Французская школа страноведения и ее отражение в школьной географии Франции // География в школе. – 2008. – № 2. – С. 47–48.
2. Гладкий Ю.Н. К поиску живого образа страны и региона // Краеведство. География. Туризм. – 2008. – № 29-31 (562-564). – С. 8-11.

3. *Корнєєв В.П.* Становлення і розвиток методики географії в Україні (до 75-річчя заснування Інституту педагогіки АПН України) // Географія та основи економіки в школі. – 2001. – № 5. – С. 23–24.

4. *Гаврилюк В.С.* США зблизька // Методика викладання географії. – К.: Рад. шк., 1973. – Вип. 6. – С. 115-125.

5. *Сиротенко А.Й.* Соціальні перетворення в НР Конго // Методика викладання географії. – К.: Рад. шк., 1974. – Вип. 7. – С. 109-116.

6. *Хомич Л.О.* Використання міжпредметних зв'язків у формуванні світоглядних ідей під час вивчення економічної географії зарубіжних країн // Методика викладання біології, хімії, географії. – К.: Рад. шк., 1986. – Вип. 3. – С. 110-115.

7. *Єгоров Г.С.* Географічна освіта у середній школі Франції // Методика викладання біології, хімії, географії. – К.: Рад. шк., 1987. – Вип. 4. – С. 104-109.

Г.А. Лисичарова

ОСОБЕННОСТИ ОСВЕЩЕНИЯ ШКОЛЬНОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО СТРАНОВЕДЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье освещается накопленный в научно-методических периодических изданиях второй половины XX и начала XXI ст. опыт организации обучения учащихся старшей школы элементам страноведческой системы знаний. Проанализированы особенности освещения методики преподавания страноведения с позиций определения изменений: а) цели и содержания страноведческой системы знаний; б) форм и методов организации учебного процесса в старшей школе; в) технологий обучения.

Ключевые слова: географическое страноведение, обобщение педагогического опыта, методика преподавания страноведения.